

30 punkter om 30 år med EØS-avtalen

Folkestyreutvalgets rapport kort fortalt, mars 2024

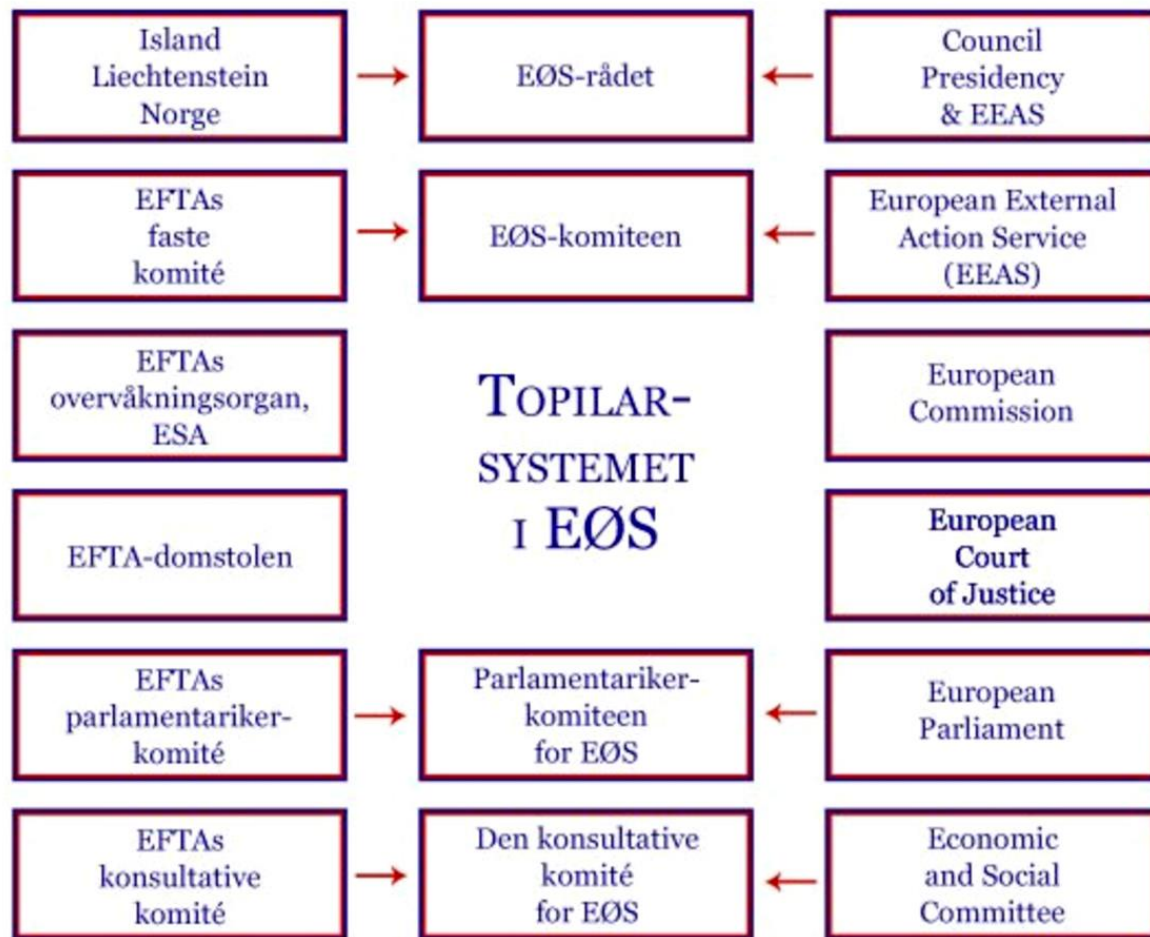
1 EØS-avtalen 30 år

- EØS-avtalen trådte i kraft 1. januar 1994.
- EØS-avtalen gjør EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein til en del av EUs indre marked, med fri bevegelse av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Norge har innført omkring 15 000 direktiver og forordninger fra EU gjennom EØS-avtalen.
- EFTA-landet Sveits sa nei til EØS-avtalen i en folkeavstemning (desember 1992). De har i stedet handels- og samarbeidsavtaler med EU.

2 Folkestyre og suverenitet

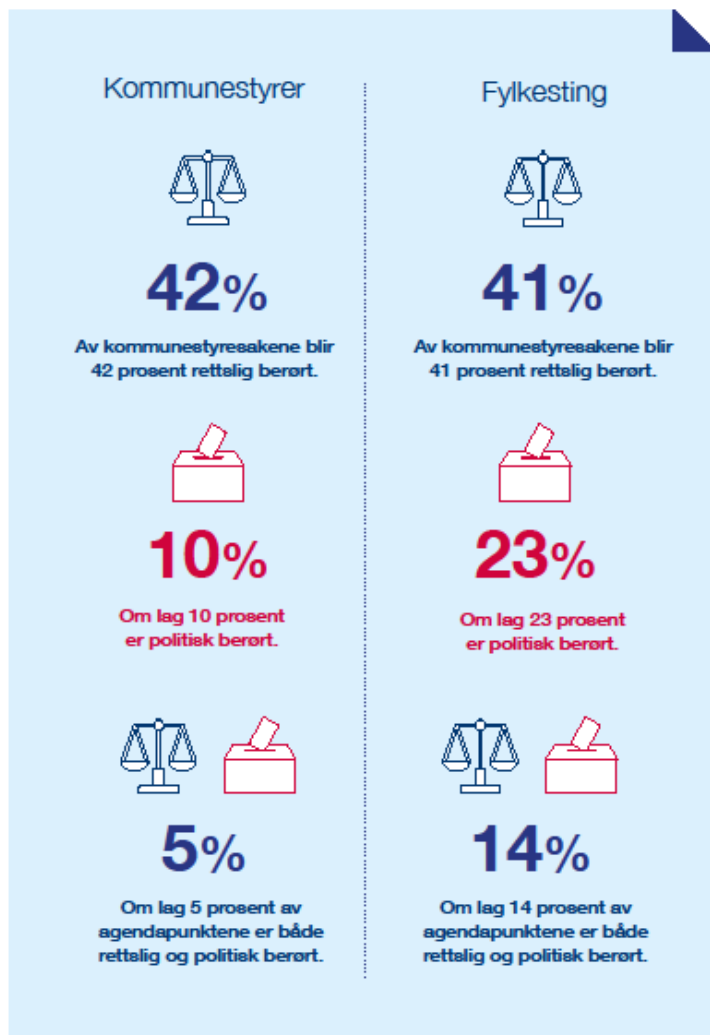
- Flere saker de siste 30 årene viser at det norske demokratiet og folkestyret er sterkt utfordret.
- Makt er overført til markedet, multinasjonale konserner, uavhengige forvaltningsorganer og rettslige institusjoner – i Norge og i utlandet. Norge har blitt bundet til EUs praksis gjennom unionens kommisjon, domstol og byråer, enten direkte eller via EØS-tilsynet ESA.
- Det ble ikke avholdt folkeavstemning om EØS-avtalen.
- At veto retten som er nedfelt i EØS-avtalen og handlingsrommet til å finne nasjonale tilpasninger ikke brukes, svekker det norske folkestyret.

3 Folkestyre og suverenitet

- Da EØS-avtalen ble vedtatt var det en forutsetning at avtalen skal være mellomstatlig, og ikke overnasjonal som et EU-medlemskap. Avtalen skulle heller ikke fordre endringer i nasjonale beslutningsprosesser.
- Disse forutsetningene er brutt blant annet i ACER-saken, med avståelse av suverenitet. Reguleringsmyndigheten for energi (RME) er utenfor nasjonal politisk kontroll.

4 Folkestyre og suverenitet

EØS-avtalen berører mange saker i kommunestyre og fylkesting.

Kilde: «EU og norsk kommunesektor», KS.

5 Folkestyre og suverenitet

- Selv om EØS-avtalen berører en rekke sektorer i det norske samfunnet, er likevel mange av politikkområdene EU befatter seg med utenfor EØS-avtalen.
- Norge kan føre en selvstendig utenriks- og sikkerhetspolitikk, med en aktiv rolle blant annet i de internasjonale klimaforhandlingene og i handelsorganisasjonen WTO.
- Utenfor EU har Norge råderett over fiskeriforvaltningen og landbrukspolitikken.
- EU-mynten euro og pengepolitikken er heller ikke omfattet av EØS. Norge kan dermed styre renten og påvirke kronkursen ut fra hensynet til stabil økonomi, velferd og sysselsetting.

6 Arbeidsliv i forandring

- Tre begivenheter har forandret norsk arbeidsliv etter 1990:
 - Innføringen av EØS i 1994.
 - Frislipp av bemanningsbransjen i 2000.
 - EUs østutvidelse i 2004 og 2007.
- EØS er en dynamisk avtale som fremmer markedsliberalisme på bekostning av fagbevegelsens makt og innflytelse, for eksempel tjenstedirektivet og vikarbyrådirektivet.
- Partsforholdene og maktbalansen i virksomhetene i Norge både i privat og offentlig sektor er endret til fordel for arbeidsgiver siden 1980-tallet.

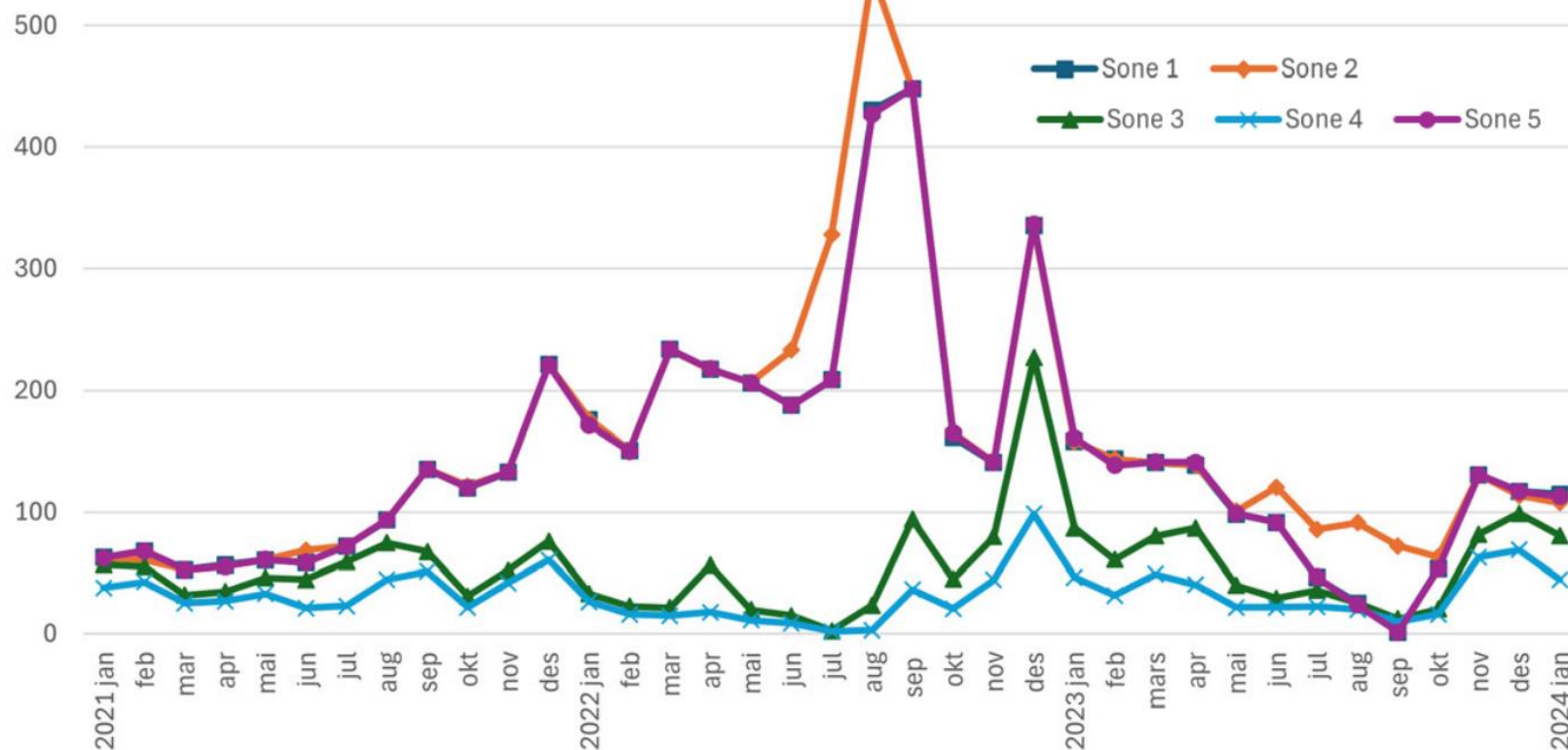
7 Arbeidsliv i forandring

- Forutsetningene for LOs ja til EØS om å styrke kampen mot sosial dumping har blitt brutt. Også Norge har erfart omfattende problemer med sosial dumping og arbeidslivskriminalitet spesielt etter 2004.
- Kontrollavtalen mellom LO og NHO som sikret innsyn, tarifflønn og kontroll med import av utenlandsk arbeidskraft ble kansellert og endret til fri flyt av arbeidskraft og tjenester.
- Fagbevegelsens kamp har vært å innføre tiltak for å motvirke følgene av sosial dumping. Gjentatte ganger har EU-domstolen grepet inn i faglige rettigheter i det indre markedet.

8 Arbeidsliv i forandring

- Millioner av arbeidere fra Øst-Europa pendler til Vest-Europa, som fører til store endringer i familiesituasjonen i mange land. Måten arbeidsvandringen skjer på gjør at arbeidstakerne har lav organisasjonsgrad og dårligere lønninger. Dette skaper større forskjeller mellom folk.
- Arbeidstakere som lever mellom land engasjerer seg i mindre grad i organisasjoner og partier. De stemmer sjeldnere ved valg og deltar mindre i lokalsamfunnsbygging. I en tid der FN advarer sterkt om at vi får færre demokratier, er dette signal å ta på alvor for flere. Tiltak som kan støtte opp under fast arbeid vil bidra til å bøte på dette.

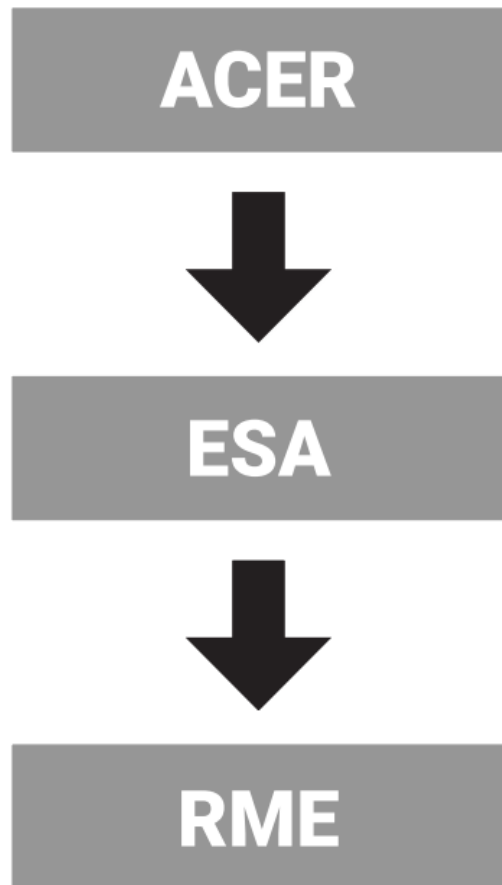
9 Kontrollen med krafta

Utviklingen i strømpriser fra 2021 til januar 2024 i hver av de 5 norske prisområdene. Kilde: Norges Energi.

Ordningen med gunstige kraftkontrakter for kraftforedlende industri ble avvirket fordi EØS-tilsynet ESA mente dette var ulovlig statsstøtte. Industrien har langsiktige kontrakter, men de må være på markedsvilkår. Dette forsterker nå usikkerheten for industrien med utsikter til varig høyere strømpriser.

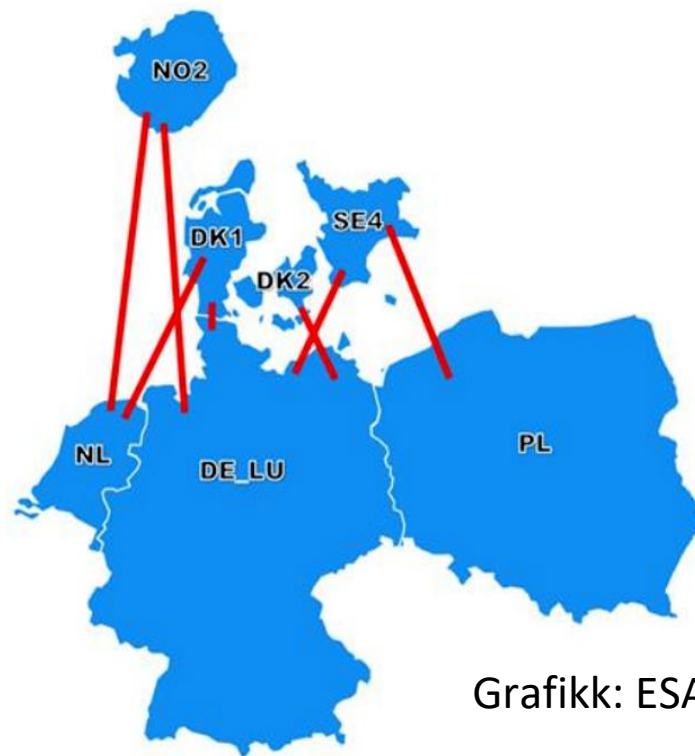
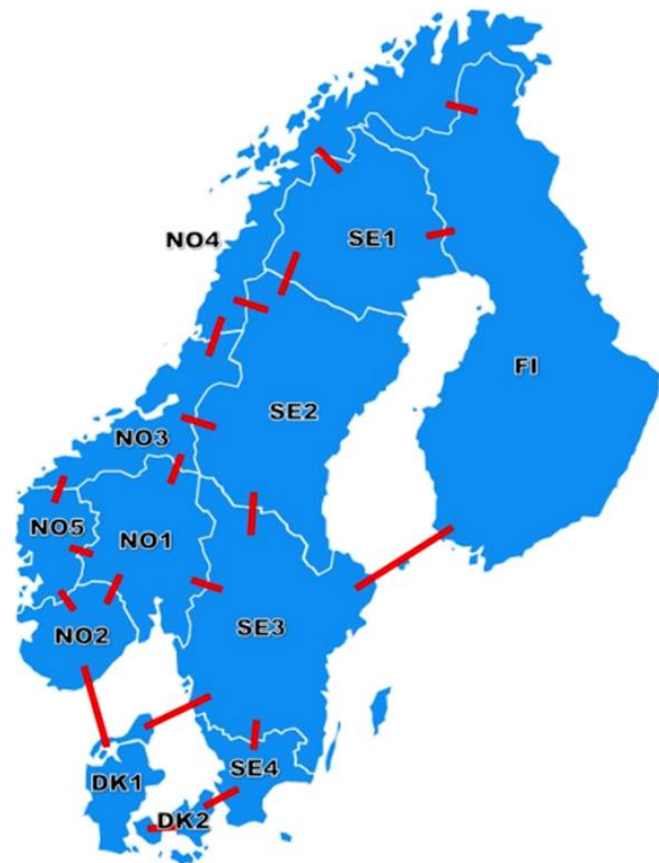
10 Kontrollen med krafta

- Stortingets omstridte vedtak av EUs tredje energipakke i mars 2018 knyttet Norge til EUs energiunion.
- EUs energibyrå ACER skal påse at det er fri flyt i markedet, og kan treffe bindende vedtak for å håndheve EU-regelverket. For Norges del er det EØS-tilsynet ESA som formelt treffer vedtakene, som skal gjennomføres i Norge av Reguleringsmyndigheten for energi (RME). RME er uavhengig av norske myndigheter.
- EUs fjerde energipakke, som ikke er behandlet i EØS ennå, betyr enda mer suverenitetsavståelse.

11 Kontrollen med krafta

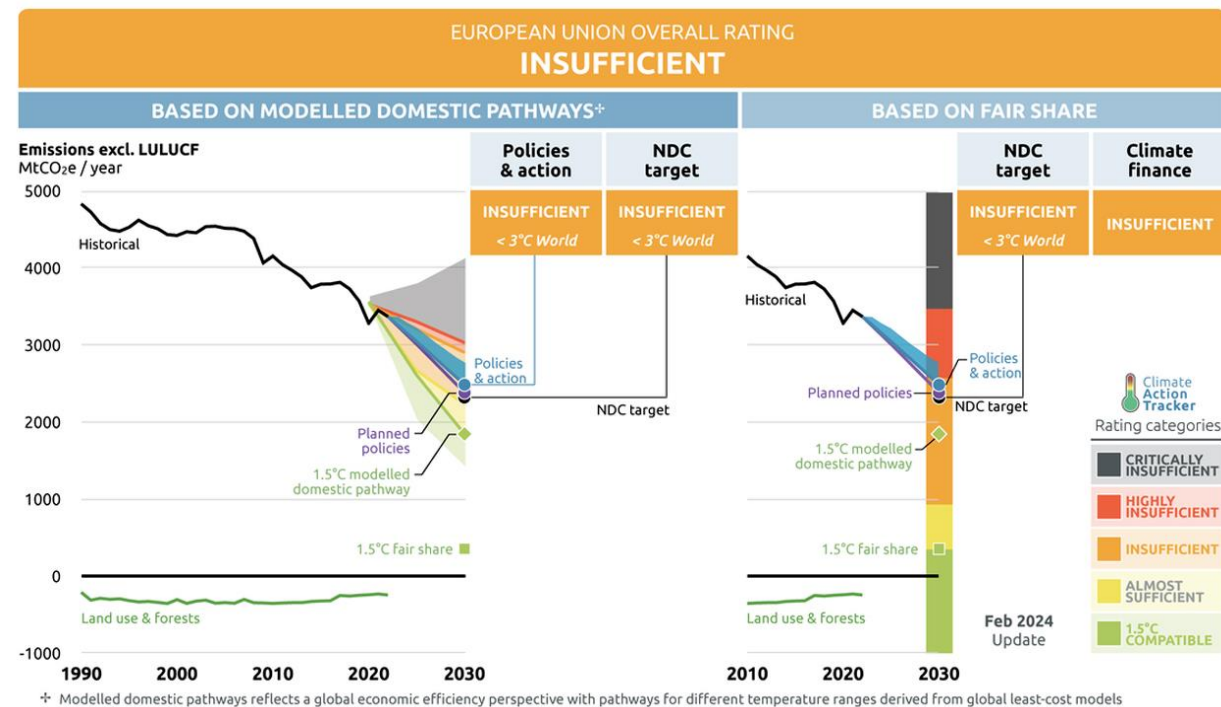
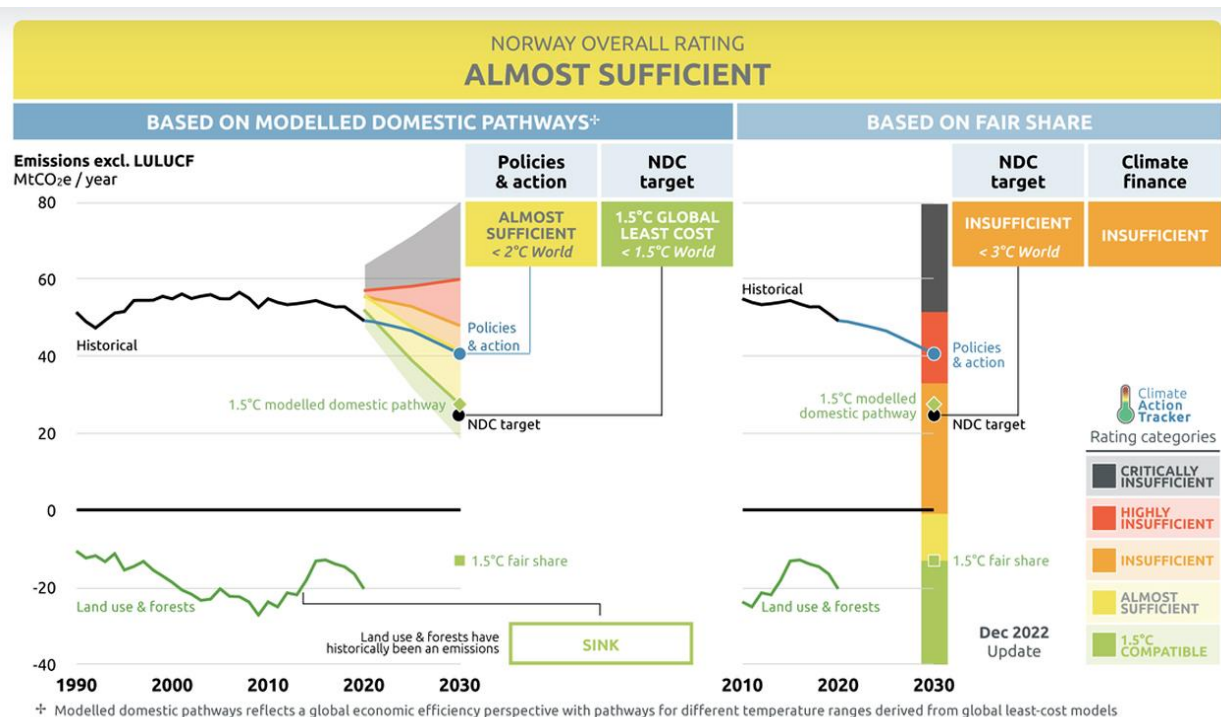
- Gjennom vedtak fra ACER/ESA/RME er Norge del av ikke bare den nordiske kapasitetsregionen (til venstre), men også Hansaregionen (til høyre, prisområdet NO2).
- Klimavennlig strøm eksporteres ut av Norge fordi strømmen pålegges å være en vare som alle andre.

Grafikk: ESA.

12 Miljø og klima

EU har ganske ambisiøse klimamål, men har dårligere evne til gjennomføring. Klimapolitikken i EU har blitt omstridt.

Utviklingen i utslipp og klimatiltak i Norge og EU i forhold til internasjonale forpliktelser.

Kilde: Climate Action Tracker.

13 Miljø og klima

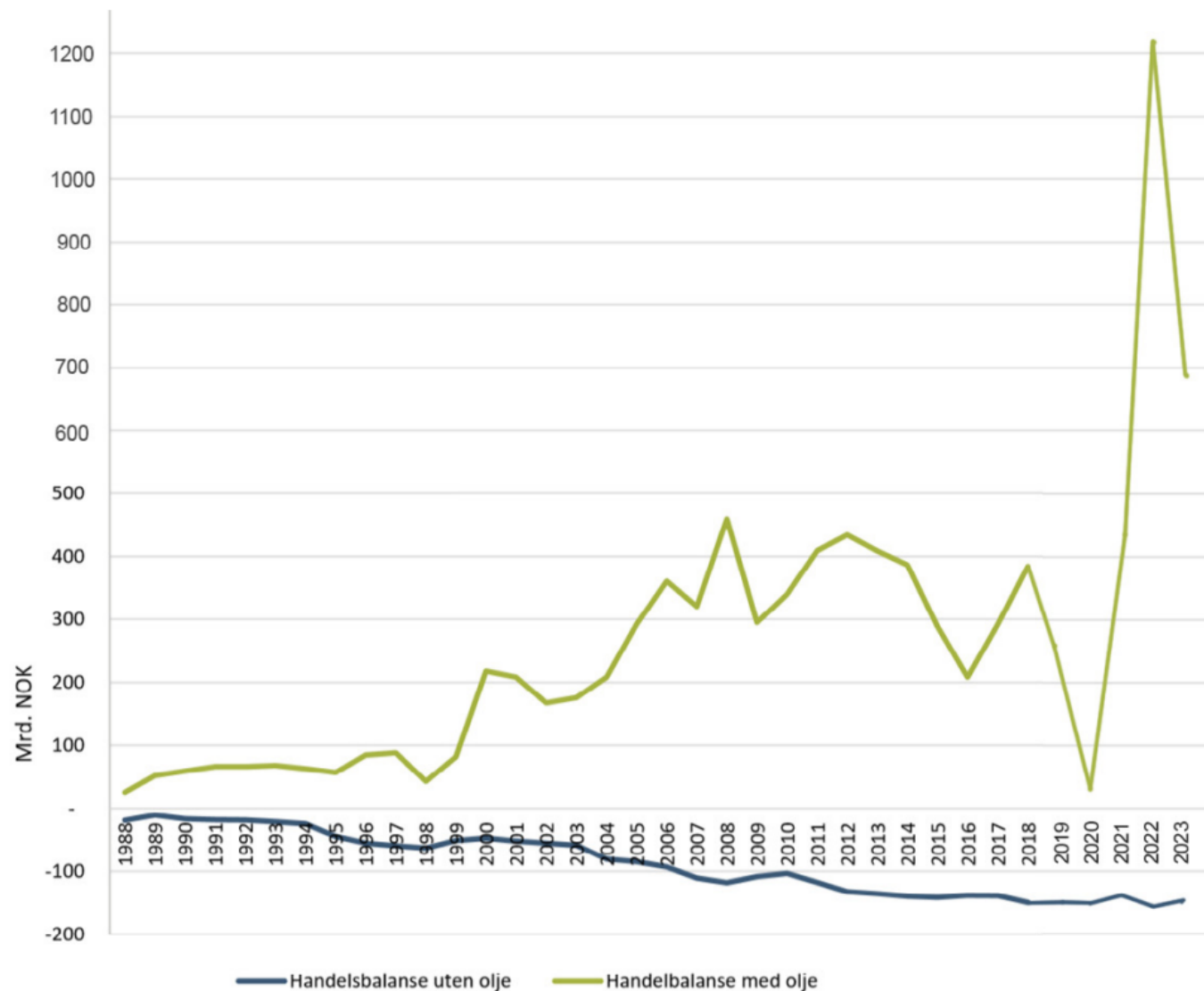
- Det er motstridende målkonflikter i EUs klimastrategi, mellom produksjon av fornybar energi, bevaring av natur og økt behov for innsatsfaktorer basert på fossil energi.
- EØS-avtalen gjør disse miljø- og klimautfordringene tyngre å løse siden alle tiltak er knyttet til marked og ikke til samfunnsbehov. EØS-avtalen vanskeliggjør en planlagt og kontrollert overgang til et framtidig bærekraftig samfunn.
- Dette er et politisk spørsmål som bør avgjøres nasjonalt, ikke ved å bli koplet opp til og avhengig av den politikken EU til enhver tid fører. Miljøpolitikken trenger folkelig forankring og å være tilpasset lokale forhold.

14 Miljø og klima

- Før Norges tilpasning til EUs indre marked gjennom EØS-avtalen, hadde Norge sammenlignet med EU et strengere lovverk for eksempel for kjemikalier og tilsetningsstoffer.
- Innføringen av EØS i 1994 innebar som hovedregel at Norge ikke lenger kunne opprettholde strengere miljø- og helsekrav til produkter enn dem som EU vedtar.
- Det ble i løpet av få år etablert en innlært selvsensur som bremset videreutvikling av nasjonal miljøpolitikk. Harmoniseringen med EUs regler gjør det vanskeligere å utvikle miljøtiltak for norske forhold.

15 Næringsliv og økonomi

- Handelen med fastlandsvarer med EU viser et årlig underskudd for Norge mellom 120 og 160 milliarder kroner de siste ti årene.
- Norge importerer dessuten mer tjenester fra EU enn vi eksporterer.

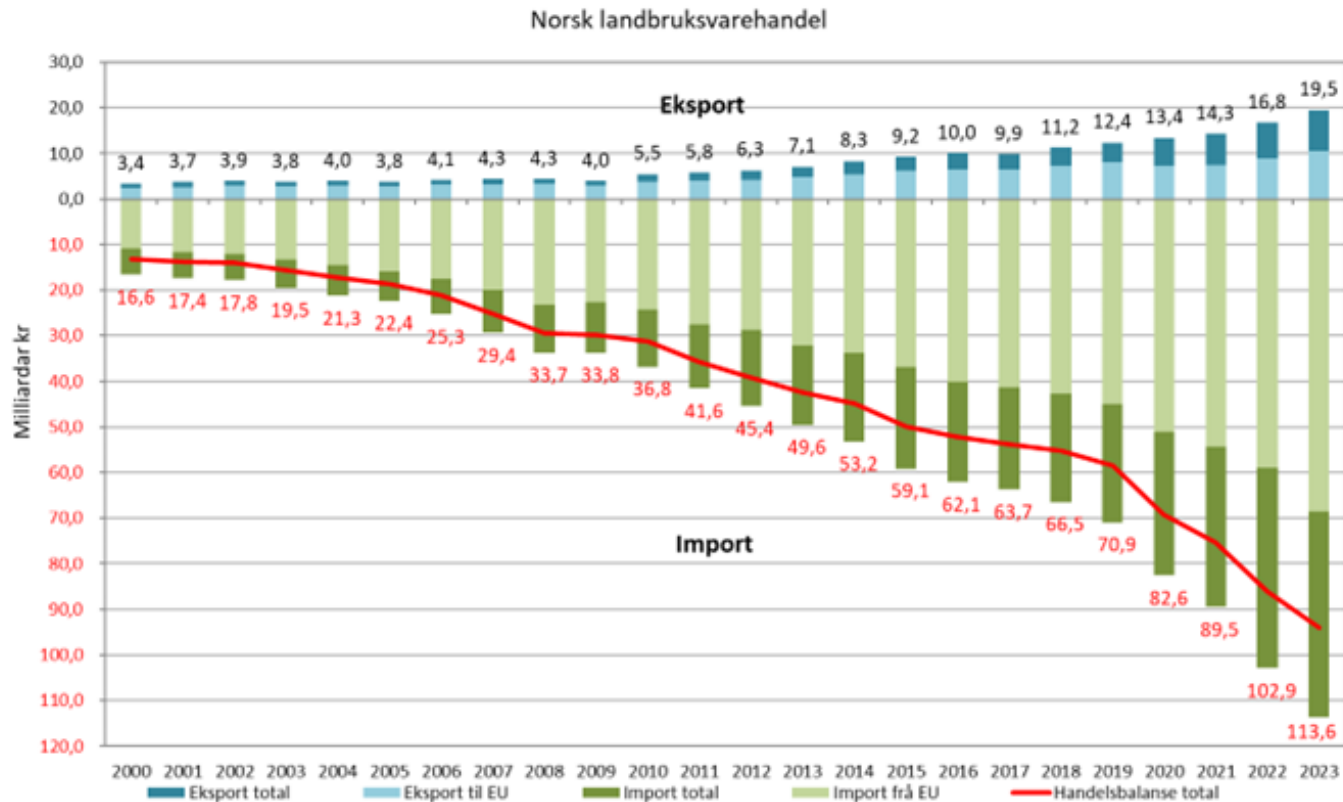

Norges handelsbalanse mot EU med og uten oljebaserte produkter (milliarder kroner).
Kilde: SSB.

16 Næringsliv og økonomi

- EØS-avtalen begrenser verktøykassen for en aktiv næringspolitikk fra myndighetene. Gevinstene for norsk økonomi, kompetanse og arbeidsplasser gjennom oppbyggingen av olje- og gassektoren som skjedde på 1970- og 1980-tallet hadde vært vanskelig å få til innenfor EØS-regimet.
- Dynamikken gjennom stadig mer inngående og detaljerte endringer fra EUs side, og nye fortolkninger av reglene, gjør at EØS-avtalen ikke er forutsigbar.

17 Næringsliv og økonomi

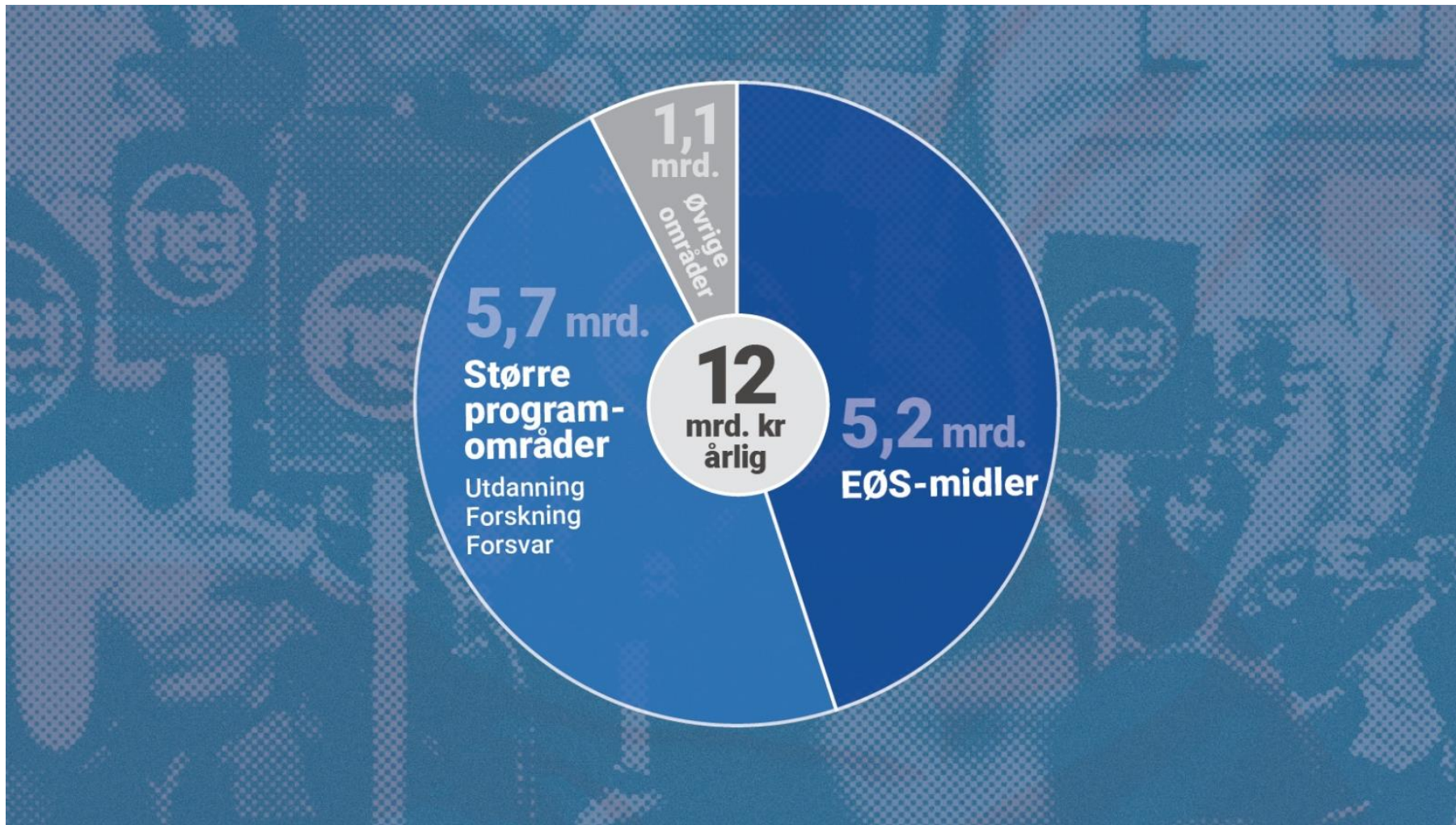
AgriAnalyse/Landbruksdirektoratet/SSB

Import og eksport av landbruksvarer fra 2000 til 2023.

Kilde: AgriAnalyse/Landbruksdirektoratet/SSB (2024). Basert på utenrikshandelen fra SSB med varer, etter varenummer (HS).

- Tilslutningen til EUs energiunion innebærer at billig kraft som konkurransefortrinn for industrien er i ferd med å forsvinne.
- Uthulingen av tollvernet og økt import av landbruksvarer fra EU fører til mindre verdiskapning knyttet til norsk landbruk.
- EØS-avtalen trygger ikke norske arbeidsplasser, men setter dem i spill.

18 Næringsliv og økonomi

EØS-midler betalt av Norge årlig, norske midler til EUs programmer samt andre områder, per januar 2024.

19 Digitale trusler

- EU ønsker å lage reguleringer som er i forkant av den hurtige digitale utviklinga, hvilket er fornuftig. Samtidig er det flere rettsaker på det digitale området i EU, som er en trussel mot det demokratiet de sier seg å skulle forsvare – og av og til i strid med EUs egne traktater.
- Gode intensjoner har en tendens til å bli utvannet – eller i verste fall få motsatt effekt – når ulike lobbygrupper og regjeringer påvirker prosessene i EU-systemet. Utenfor EU har Norge mulighet til å sortere vekk lovendringer som på kort eller lang sikt kan true demokratiet og mediemangfoldet.

20 Digitale trusler

- I noen tilfeller kan EU-lovgivning gjennom EØS gi et visst personvern, som i tilfellet GDPR (personvernforordningen). Men hovedtendensen i EU går i retning av mer og mer omfattende masseovervåking av innbyggerne, inkludert journalister.
- Hvis strømmen av digitale rettsakter fra EU ukritisk blir innført i norsk lov, får Stortinget stadig snevrere rammer for mottiltak der hensynet til innbyggernes personvern og pressefriheten veier tyngst.

21 Samfunnets beredskap

- Beredskap omfatter mange områder i samfunnet, men særlig sentrale tema i diskusjonen om EØS-avtalen er mat, transport, helse og energi.
- Matberedskap og -sikkerhet er for viktig til å overlate dette til markedet. Det kreves nasjonal politisk styring med et langsiktig perspektiv.
- Transportberedskap handler om å tilrettelegge for størst mulig nasjonal samordning av infrastruktur og materiell, med særlig fokus på samfunnsmessig styring, drift og vedlikehold av transportressurser. Dessverre står EØS-avtalen i veien for en slik beredskapsstrategi.

22

Samfunnets beredskap

- På helseområdet er det grunn til å advare mot at tilknytning til EU blir et mål i seg selv, slik det kan framstå i diskusjonen om EUs helseunion. Spørsmålet er om dette styrker helseberedskapen for Norge.
- Utenfor EU er Storbritannia og Sveits sentrale europeiske land på helseområdet, og internasjonalt samarbeid om helse strekker seg globalt.
- Norge har blitt en mer ensidig strømgarantist for andre lands forsyningssikkerhet, mens vår egen sikkerhet på energiområdet har blitt svekket.

23 Sikkerhetspolitikk

Noen sentrale organer (forkortelser):

EDA - European Defense Agency. Det europeiske forsvarsbyrået, hvor Norge har hatt samarbeidsavtale siden 2006. EDA utgjør sammen med EUs utenriktjeneste (EEAS) sekretariatet for PESCO.

EDF - European Defense Fund. Det europeiske forsvarsfond. Innlemmet i EØS-avtalen i 2021.

EPF - European Peace Facility. Den europeiske fredsfasiliteten. Styrker/ressurser som skal kunne brukes utenfor EU for å sikre EUs utenrikspolitiske interesser.

CSDP - Common Security and Defence Policy. Politisk rammeverk for å gi EU en ledende rolle i å sikre fred og sikkerhetspolitisk stabilitet utafor EU, slik EU beskriver det.

PESCO - The Permanent Structured Cooperation. EUs forsvarspakt. Norge deltar i et prosjekt for «militær mobilitet».

ESA - European Space Agency. Er ikke et direkte EU-organ, men har 22 europeisk medlemsland, deriblant Norge. Styres av et råd og av en generaldirektør.

EØS-avtalen omfatter ikke EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, men sikkerhetspolitikk har blitt en mer aktuell problemstilling i forholdet mellom Norge og EU.

24 Sikkerhetspolitikk

- Per i dag finnes det ingen omforent sikkerhetspolitisk EU-strategi, enn si noe makt å stille bak ambisjoner om europeisk uavhengighet av USA.
- Det er store indre motsetninger innad i EU basert på ulike interesser og ulik historie for Øst-Europa, Middelhavsområdet og Nord-Europa.
- Både atomvåpenlandet Storbritannia, som en viktig militær aktør, og Norge, med vår strategiske beliggenhet, er utenfor EU.
- De to EU-landene Sverige og Finland søkte umiddelbart etter den russiske invasjonen i Ukraina medlemskap i NATO. EU ga ikke den tryggheten de mente at de måtte ha.

25 Ulike handelsavtaler med EU

- Det finnes en rekke ulike alternativer til dagens EØS-avtale. Sveits sa i en folkeavstemning nei til EØS-avtalen. I stedet har Sveits inngått egne avtaler med EU på ulike områder, både om handel med varer og tjenester og samarbeid om blant annet miljø og klima. Sveits har opprettholdt et sterkere vern mot sosial dumping.
- Storbritannia og EU har inngått en omfattende handels- og samarbeidsavtale.
- EUs handelsavtaler med Canada og Japan gir i stor grad fri handel med varer og tjenester. For eksempel gir avtalene tilnærmet tollfri handel med sjømat.

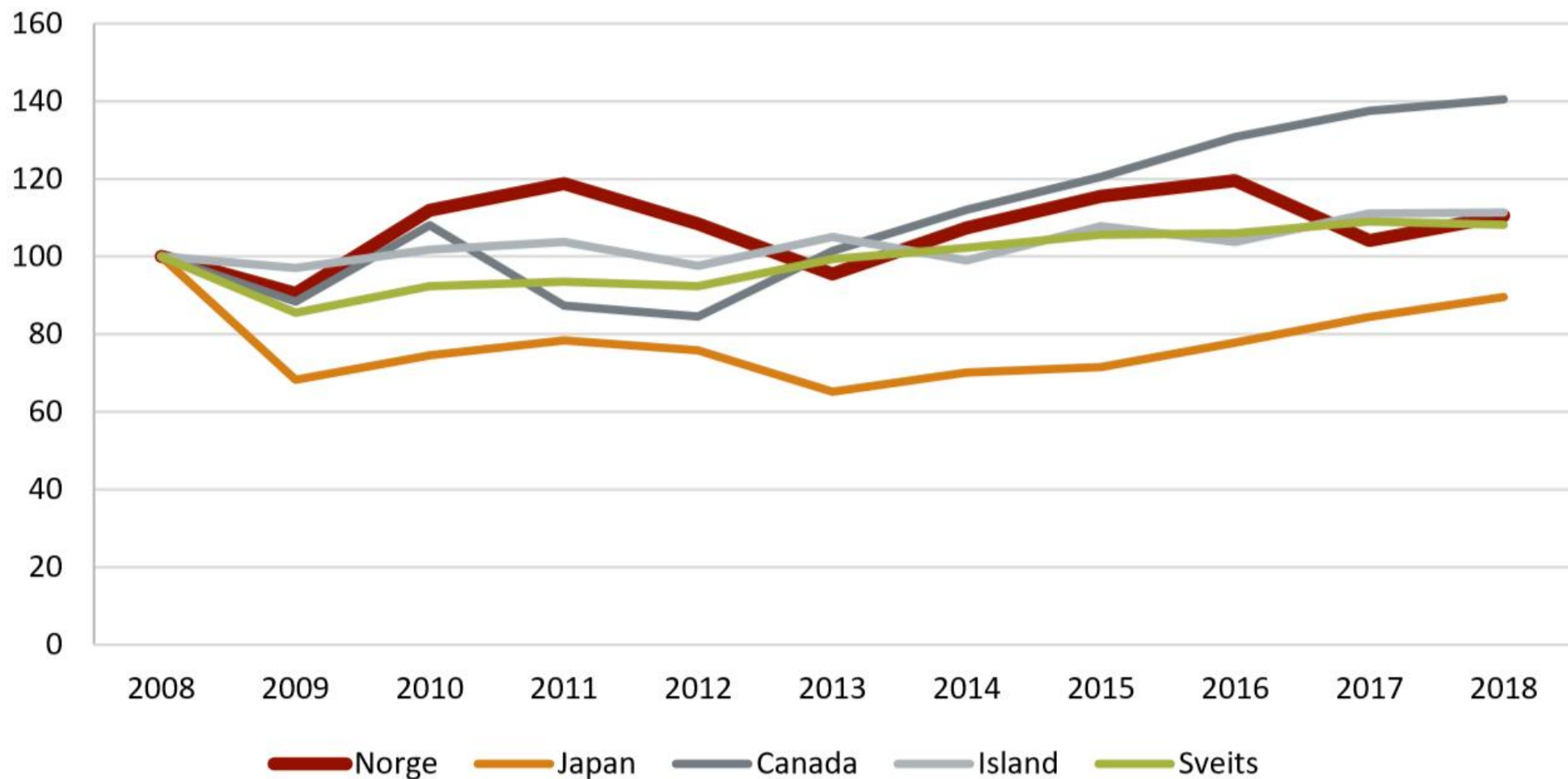
26 Ulike handelsavtaler med EU

	Avtalen mellom UK-EU	EØS-avtalen	Handelsavtalen 1973
Uavhengig overvåkingsorgan	NEI	JA	NEI
Overført myndighet til EU-byråer direkte eller indirekte	NEI	JA	NEI
Fortløpende innføring av EU-regler (indre marked)	NEI	JA	NEI
Tollfrihet alle varer, uten kvoter	JA	NEI	NEI
Tollfrihet industrivarer	JA	JA	JA
Tollfrihet bearbeidet fisk	JA	NEI	NEI
Tollfrihet landbruksvarer	JA	NEI	NEI
Fri flyt av kapital	JA	JA	NEI
Fri flyt av tjenester	NEI	JA	NEI
Fri flyt av arbeidskraft	NEI	JA	NEI

En sammenligning av avtalen mellom Storbritannia (UK) og EU med EØS-avtalen og Handelsavtalen av 1973.

27

Ulike handelsavtaler med EU

Indeksert utvikling i vareeksport til EU i volum, uten olje.

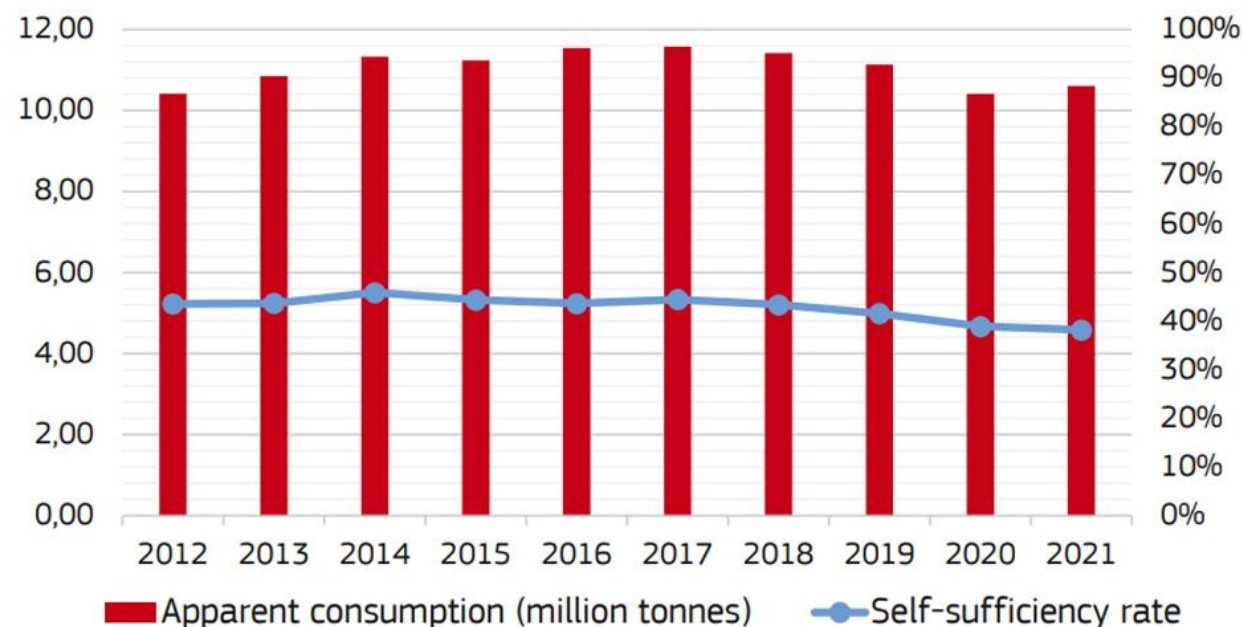
Basisår 2008=100. Kilde: Menon Economics / EU-kommisjonen.

28 Handel og samarbeid uten EØS

- Dersom EØS-avtalen sies opp, skal handelsavtalen som ble inngått mellom Norge og EU før EØS igjen regulere handelen. Den sikrer tollfrihet for norske industrivarer til EU.
- Siden Norge ikke er og aldri har vært del av EUs tollunion, blir tollkontrollene som i dag.
- For fersk eller kjølt laks, som er den fisken Norge eksporterer mest av til EU, vil tollen være uforandret: 2 prosent.

29 Handel og samarbeid uten EØS

- Det er mange grunner til at EU vil ønske å inngå en ny handelsavtale med Norge om EØS-avtalen sies opp. Blant annet er Norge et viktig marked for mange EU-land, og Norge kjøper mer tjenester fra EU enn det vi eksporterer.
- EU er avhengig av å importere både energi og sjømat fra Norge.

EUs forbruk og selvforsyningsgrad av sjømat.

Kilde: The EU Fish Market 2023.

30 Handel og samarbeid uten EØS

- En hovedmålsetning for å erstatte EØS-avtalen med en ny avtale må være at den er mer jevnbyrdig.
- Det betyr ingen forutsetning om innføring av nytt regelverk fra EU. Ikke noe overvåkinsorgan eller domstol som kan overstyre norske myndigheter.
- Samarbeidet mellom Norge og EU om forskning og utdanning startet før EØS-avtalen ble inngått. Ved en ny avtale kan det forhandles om videre deltagelse i EU-programmene om forskning, utdanning og kultur.

30 år med EØS-avtalen

Rapport fra Folkestyreutvalget

Hele rapporten kan
leses, lastes ned og
bestilles på
www.neitileu.no